

הדרך ל"צוק איתן"

"אני שלום וכי אדבר המה למלחמה" (תהלים, קכ: 7).

בעיצומו של קיץ 2014 נמצאה חטיבת ההכשרות בעיצומה של פעילות שגרתית. חמש פלוגות הכשרה פעלו בגדוד אדם במקביל להכשרת דור חדש של לוחמי שריון. בגדוד שחק עמד להסתיים קורס מפקדי טנקים. טקס הסיום החגיגי, במעמד המפקדים הטריים ובני משפחותיהם, היה אמור להתקיים באתר ההנצחה של השריון בלטרון. איש לא ידע שמלחמה ממתנה ממש מעבר לפינה, אך סימני הסופה הלכו והצטברו באופק.

סיפורו של מבצע "צוק איתן" החל זמן רב לפני שנורו מאות הרקטות על ישראל בקיץ 2014. יש הטוענים שהמבצע החל עם השתלטות חמאס על עזה וייצורן המסיבי של הרקטות. אחרים סבורים כי החל עם מבצע "עופרת יצוקה" בתחילת 2009 או עם מבצע "עמוד ענן" בסוף 2012.

בעקבות ההתנתקות מרצועת עזה ב-2005, השתלטה הרשות הפלסטינית - בהנהגת פתח ומנגנוני הביטחון שלו - על רצועת עזה. כמה חודשים לאחר מכן נערכו הבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית שבה זכתה חמאס להישגים אלקטורליים בקלפיות על חשבון היריבים הפוליטיים - אנשי פתח בראשותו של מחמוד עבאס (אבו מאזן). כתוצאה מכך פרצו באותה השנה התנגשויות שהלכו ותכפו בין חמושים משני המחנות. תנועת חמאס - באמצעות הזרוע הצבאית שלה גדודי עז אל-דין אל-קסאם - ניצלה בכמה הזדמנויות את המאבק המזוין נגד האחים שלה כדי לירות מטחי רקטות מתוצרת עצמית לשדרות הסמוכה. בלילה שבין 15 ל-16 במאי 2006 שוגרו עשרות רקטות מרצועת עזה לעבר שדרות ויישובי עוטף עזה. במהלך הלילה נורו 19 רקטות, למחרת היום נורו 25, ובמהלך הימים הבאים נורו מאות רקטות נוספות. צה"ל הגיב בתקיפות ממוקדות ברצועת עזה שבהן נהרגו פעילי טרור והושמדו מחרטות לייצור רקטות. במקביל נערכה סדרת מעצרים של פעילי טרור ברחבי יהודה ושומרון.

העימות הפנימי הלך והתעצם, ובמהלך יוני השתלטו אנשי חמאס על מוסדות

השלטון של הרשות הפלסטינית ברחבי הרצועה, על ביתו של יאסר ערפאת - סמלה של הרשות, וגם על מעבר הגבול של רפיח וציר פילדלפי שאותו פינה צה"ל שנתיים קודם לכן. מאות רבות של פלסטינים, תומכי פתח ברובם, צבאו על מעבר ארז, וניסו להימלט מחמאס. כמה מהם קיבלו אישור לעבור לירדן ולמצרים, וחלק מהם נהרגו כתוצאה מירי מכוון על המעבר.

ב־15 ביוני 2007 נהפך ממשל חמאס בראשותו של אסמאעיל הניה לריבון האחראי ברצועת עזה. ישראל הטילה סגר יבשתי וימי שנועד להגביל את יכולתה של חמאס לייצר נשק ולהתבצר. למרות ההגבלות הצליחה חמאס לייצר כמויות גדולות והולכות של נשק רקטי תלול מסלול ופגזי מרגמות בקטרים שונים. בהדרכת מומחים איראנים ובהכוונתם הלכו והשתכללו אמצעי הלחימה האלה. צה"ל, בעיקר חיל האוויר, תקף שוב ושוב מחרטות שעסקו בייצור הנשק, חיסל באמצעות סיכולים ממוקדים פעילי טרור והשתלט על ספינות שניסו להבריח נשק ועל ספינות אחרות שביקשו לפרוץ לעזה בנימוק של "הושטת עזרה הומניטרית". כל הפעולות האלה לא הביאו להכרעה, והפכו לסוג של "מעגל קסמים שוטה" הנמשך שוב ושוב: ירי רקטות, סיכול, ירי מרגמות על יישובים, וחוזר חלילה.

"גשמי קיץ" ו"חורף חם"

העימותים האלה הובילו מדי פעם לתגובה רחבת היקף של ישראל. עוד לפני ההתנתקות נערכו סבבי לחימה קצרים שכללו ירי רקטות מוגבל מהצד הפלסטיני, ובעקבותיו תקיפות אוויריות וירי תלול מסלול של צה"ל לצד פעילות קרקעית נקודתית כתגובה. כך, לדוגמה, נערכה פשיטה נרחבת יחסית ב־30 בספטמבר 2004, שכונתה "ימי תשובה", וב־25 בספטמבר 2005, חודש וחצי לאחר שהסתיימה ההתנתקות, נערך מבצע מוגבל נוסף - "גשם ראשון". סבב נוסף בין הצדדים החל כשנה לפני שחמאס תפסה את השלטון ברצועה כאשר ב־25 ביוני 2006 הותקף מוצב צה"ל ליד כרם שלום. בתקיפה נהרגו שני חיילים ונחטף החייל גלעד שליט. צה"ל יצא למרדף ולחיפוש במסגרת מבצע "גשמי קיץ". במהלך המבצע נערכו סריקות בניסיון לאתר את החייל החטוף, שלא השיגו את יעדן. במהלך מבצע "גשמי קיץ" נורו רקטות רבות אל יישובים ישראליים; מהירי נהרגו שני אזרחים ושלושה חיילים. במבצע נהרגו

277 מחבלים ו-117 אזרחים פלסטינים. על-פי ההסכם שהושג בסיומו צה"ל נסוג מן הרצועה, ובתמורה הפסיקה חמאס את ירי הרקטות. ההסכם הזה שרד כמה חודשים בלבד.

ב-27 בפברואר 2008 ביצע צה"ל סיכול ממוקד של כלי רכב ובו חמישה פעילי טרור ששבו מאימונים באיראן. כתוצאה מכך נורו אל עבר יישובי הנגב המערבי ואשקלון 42 רקטות; אחת מהן גרמה להרג אזרח ישראלי. למחרת, ב-28 בפברואר 2008, החל מבצע "חורף חם" שבמהלכו נכנסו לתחומי הרצועה כוחות קרקעיים בגזרות שג'אעיה וג'בליה. מטרותיו של המבצע, שתוכנן להימשך חמישה ימים, הושגו כבר ב-48 השעות הראשונות שלו: מערכי המחבלים קרסו מול פעולה קרקעית ממוקדת שלווה בתקיפות אוויריות. הפלסטינים דיווחו על 163 הרוגים. על-פי מקורות ישראליים, חוסלו במהלך המבצע למעלה מ-120 מחבלים. 80 נוספים נפלו בשבי, הועברו לחקירה והועמדו לדין.

"עופרת יצוקה"

לאחר תקופת רגיעה קצרה חזר ירי הרקטות. ב-27 בדצמבר 2008 תקף חיל האוויר במבצע פתע, שכונה "עופות דורסים", מגוון רחב של מטרות, בין היתר טקס צבאי של חמאס. במכת האש הראשונה נהרגו כ-300 מאנשי חמאס, מהם 150 שוטרים ואנשי מנגנוני ביטחון. כך החל מבצע "עופרת יצוקה" שבמהלכו התמודד צה"ל לראשונה עם מנהרות תקיפה וקשר. בפעילות הקרקעית שנערכה במקביל חדרו כוחות חי"ר דרך שכונות זיתון ועלי מונטר עמוק לתוך השטח הבנוי של העיר עזה.

במבצע נהרגו 1,160 מחבלים. כמו כן נהרגו עשרה חיילי צה"ל (מחציתם כתוצאה מטעויות בזיהוי וירי של כוחותינו על כוחותינו) ושבעה אזרחים. בשל המספר הגדול של האבדות מכונה המבצע הזה בערבית "מג'זר ע'זה" (טבח עזה). חמאס שיפרה מאוד את יכולת הירי שלה, והשתמשה בטילי פג'אר 5 בעלי טווח של עשרות קילומטרים – טילים היכולים להגיע לכל חלקה הדרומי של ישראל.

מבצע "עמוד ענן"

ב־14 בדצמבר 2012 יצא צה"ל למבצע "עמוד ענן", שהחל בדומה למבצע "עופרת יצוקה" בהפתעה טקטית מכאיבה מאוד לחמאס. אחמד אל-ג'עברי, ראש גדודי עז אל-דין קאסם המכונה רמטכ"ל חמאס, חוסל בסיכול ממוקד. על היציאה למבצע הוחלט לאחר הידרדרות ממושכת - סדרת פיגועי ירי ומארבים לכוחות על גדר המערכת וירי הולך וגובר נגד מטרות אזרחיות בישראל. בניגוד למבצעים הקודמים, הדגש ב"עמוד ענן" היה על מאמץ האש ולא על מאמץ התמרון. במבצע הופעלו כוחות רבים של חיל האוויר, התותחנים וחיל הים לצד ירי של השריון. הפעלת כוחות החי"ר הייתה מוגבלת מאוד ונקודתית. אלפי חיילי המילואים שגויסו עם תחילת המבצע שוחררו בלי שנכנסו למגע עם האויב. במהלך המבצע תוכנן גם מבצע קרקעי גדול שהיה כרוך בתמרון, ולשם כך אומנו הכוחות. בין היחידות שנערכו חולקו גזרות הלחימה. בין יתר הכוחות שתוכננו לפעול היו גם גדודי חטיבת ההכשרות. אלה הפסיקו באחת את הכשרות החניכים, והועברו לשטחי כינוס על גבולה של הרצועה. בסופו של דבר לא הופעלה החטיבה, והגדודים שבו למחנה הבית להמשך שגרת הלמידה ובניין כוח השריון.

למרות המכות החוזרות והנשנות התנועה למדה, תכננה, הפיקה לקחים והשתפרה בקצב מהיר - זאת תוך קבלת עזרה רבה מידידיה האיראנים, הממנים ומדריכים אותה ומחמשים את אנשיה. מאז ירו אנשי חמאס באפריל 2001 את הרקטה הראשונה לעבר שדרות למדו לוחמיה להפעיל מערך רקטי גדול של טילים בעלי טווחים שונים, המכסים את חלקה הגדול של ישראל. בתחום לוחמת הקרקע מחולקת הרצועה לגזרות פיקוד חטיבתיות ולמתחמים הכפופים לשדרת פיקוד מסודרת ומנוהלים על-ידיה. במישור ההתקפי הושם הדגש של חמאס על ירי רקטות ופגזי מרגמה לצד פעילות ממנהרות התקפיות וחדירה לשטח ישראל ממנהרות לחימה. ב"עיר התחתית" של עזה ובפרבריה נחפרו עשרות קילומטרים של מנהרות מבוטנות.

במישור ההגנתי ניסתה חמאס לגרום ל"אויב הציוני", מספר רב של אבדות באמצעות ביצור, מלכוד ומיקוש של המרחב העירוני ברצועת עזה, מרחב, הנחשב לאחד מן הצפופים בעולם. ב־2006 הצליחה חמאס לתקוף באמצעות

מנהרת לחימה חיילים מגדוד 71 של חטיבה 188 של השריון ולחטוף את גלעד שליט. הפעולה עודדה מאוד את פיתוח טכניקת הלחימה הזאת. מתכנני המנהרות מאבזרים אותן במערכות חשמל וטלפון ובדיפוני בטון, המאפשרים גם אגירת נשק ומזון, וכך הן הופכות למקום מחסה נוח ובטוח לימי לחימה. הן נחפרות בכל רחבי העיר, ומקשרות שכונות ורבעים. חלק מהן חוצות את הגבול הבין-לאומי הן למצרים והן לשטח מדינת ישראל.

הניסיון במלחמת וייטנאם הוכיח כי לצבא מערבי אין מענה של ממש למנהור כזה. במהלך המלחמה בנו הצפון וייטנאמים עיר תת-קרקעית כזאת באזור קו צ'י - כ"מ 60 ק"מ מהו צ'י מין סיטי, סייגון לשעבר, בירת וייטנאם הדרומית. כיום, האזור הוא אחד מיעדי התיירות הפופולריים בווייטנאם, ומורי הדרך המקומיים מציגים בגאווה את המנהרות שבחלק מהן יש ארבעה מפלסים, ביניהם אגמים תת-קרקעיים, ואפילו מרכזים רפואיים גדולים, שכללו מחלקות כירורגיות ומרפאות מקומיות, מפקדות, כיתות לימוד וחדרי קשר, פיקוד ובקרה.¹⁸ הם רואים במנהרות האלה, שנחפרו בתנאים פרימיטיביים, את האמצעים שהובילו לניצחון על הצבא האמריקני הגדול והמודרני.

טכניקת המנהרות ההתקפיות פותחה מאוד גם על-ידי הצפון קוריאנים שחפרו קילומטרים רבים של מנהרות שחצו את קו הגבול שבין המדינות כגורם הפתעה טקטי נגד קוריאה הדרומית במלחמה עתידית. המנהרות האלה נחפרו בהיקף שהיה מאפשר להזרים דרך כל אחת מהן דיוויזיה שלמה בתוך פחות משעה עמוק אל תוך הטריטוריה של דרום קוריאה, והן נחשפו באקראי בסוף שנות ה-70. סיפורן עורר הדים רבים, והמנהרות העוברות מתחת לאזור המפורז (DMZ) שומרו על-ידי ממשלת קוריאה שהפכה אותן לאתר תיירות מבוקש, שבו מבקרים מדי שנה עשרות אלפי תיירים מכל העולם.

המערך שבונה חמאס בעקבות סבבי הלחימה הרבה יותר מורכב מזה של קו צ'י, או של האזור המפורז בין קוריאה הדרומית וקוריאה הצפונית.

James G. Zumwalt, *Bare Feet Iron Will: Stories from the Other Side of Vietnam's Battlefields*, Fortis Publishing, USA, 2010, p. 55. 18

האתגר העומד בפני צה"ל בהתמודדות עם המנהרות ברצועת עזה גדול עשרת מונים מן האתגר שעמד בפני האמריקנים. זאת לא רק בשל ההיקף העצום של המנהרות אלא גם מכיוון שמחוץ להן הפכה רצועת עזה כולה ליעד מבוצר ענקי המציב בפני כל כוח תוקף אתגר של לחימה מעל האדמה ומתחתיה - לחימה מול אויב נחוש ומאורגן העושה שימוש במאות אלפי האזרחים כבמגן אנושי. בנוסף על ישראל להתמודד עם איום לפגיעה של טילים בעורף שלה.

היכולת להפעיל שריון בסביבה צפופה מאוד מוגבלת מטבעה גם מעל פני השטח. התכסית הטופוגרפית של שטחים חקלאיים, חממות ושטח בנוי בצפיפות רבה מקשה מאוד על לוחמת השריון. ההיסטוריה מלמדת שהניסיון לכבוש מרחב עירוני באמצעות כוח שריון עלול לגבות מחיר יקר מאוד מהצד התוקף. קרבות כמו קרב סטלינגרד במלחמת העולם השנייה והקרב על העיר סואץ בשלהי מלחמת יום הכיפורים הם דוגמאות אופייניות לפגיעות של הטנק המתמרן בין בניינים גבוהים, שכל אחד מהם עלול לשמש מחסה לצוות צידי טנקים המצוידים בנשק קטלני וחודר שריון.

עם שוך סבב הלחימה של מבצע "עמוד ענן" ברור היה שבכל פעילות קרקעית ברצועת עזה יהיה צורך להתמודד עם האתגרים האלה.

בעוד במחנה סירים נמשך סדר היום של לוחמי השריון המוכשרים למלא את תפקידם כלוחמים נערכו בעזה אנשי חמאס למשימות חטיפה ורצח.

ב-14 באפריל 2014 נפגש חסאם אל-קואסמה - ממשוחררי עסקת שליט, איש חמאס ותיק שהיה מעורב בפיגועים רבים - את בן דודו החברוני מרואן אל-קואסמה. השניים החליטו בהוראת דרגים בכירים יותר בחמאס להוציא לפועל מבצע חטיפה ורצח. חוסאם העביר מרצועת עזה באמצעות אמו של מרואן אלפי שקלים לרכישת ציוד ונשק, ומרואן גייס את חברו עאמר אבו עאישה לביצוע החטיפה. חוסאם, ומחמוד אחיו ציידו אותם בשני רובי M-16 ובשני אקדחים.

ב-12 ביוני 2014 בשעה 22:15 עצרו השניים במכונית שהשיג להם חוסאם

בטרמפיאדה במרכז גוש עציון. למכונית עלו שלושה נערים: גיל-עד מיכאל שער, יעקב נפתלי פרנקל ואיל יפרח. הנערים לא חשדו בהם משום שהם היו מחופשים ליהודים חרדים. לאחר כמה דקות שלפו השניים אקדחים, הודיעו להם שנחטפו ודרשו מהן לכופף את ראשיהם. גלעד שער הצליח להתקשר בטלפון הנייד למשטרה ולדווח: "חטפו אותי", ואז נשמעו יריות. במוקד המשטרה שבו התקבלה השיחה סברו בתחילה שמדובר במתיחה, ולא התייחסו ברצינות לשיחה. רק למחרת בבוקר לאחר שאופיר, אביו של גיל-עד, פנה שוב ושוב למוקד הביטחון האזורי ודיווח על כך שבנו לא חזר הביתה, נזכר מישוה בשיחה. מיד לאחר מכן החל מבצע חיפושים נרחב שכונה "שובו אחים".

במבצע השתתפו יחידות סדירות של צה"ל, כוחות משטרה ושב"כ וכן מתנדבים אזרחים רבים. המבצע הסתיים ב־30 ביוני 2014 כשנמצאו גופות הנערים ליד העיירה חלחול. שבועיים לאחר מכן נעצר חוסאם אל־קואסמה. ב־14 בספטמבר אותרו שני הרוצחים כשהם מסתתרים בחברון. הם פתחו באש על כוחות צה"ל, וחוסלו במבצע משולב של היחידה למלחמה בטרור הימ"ם ושל שירות הביטחון הכללי.

במהלך החיפושים נעצרו חלק ממשוחררי עסקת גלעד שליט, ונתפסו אמצעי לחימה וחבלה רבים. במהלך החיפושים החל גם ירי מסיבי של רקטות ופצצות מרגמה על יישובי עוטף עזה וגם מעבר להם. לאחר שנמצאו גופות הנערים גבר קצב השיגורים והטווח שלהם. למשל, ביום הקודם נורו 2 רקטות, ואילו ב־30 ביוני 2014 נורו 14 רקטות ופגזי מרגמה, ובימים הבאים 6 ו־26 רקטות, טילים ופגזי מרגמה נוספים. גם חיל האוויר תקף מטרות בתחומי רצועת עזה, בעיקר אתרי שיגור, אחסון וירי. במקביל הגיעה התרעה מודיעינית חמה שבכוונת גוף טרור לבצע פיגוע מורכב כלל גזרתי תוך שימוש בתווח התת־קרקעי או כוחות רגליים על פני הקרקע במרחבי סופה וכרם שלום. בעקבות המידע המודיעיני הוחלט על בניית צוותי קרב חטיבתיים שיתבססו על כוחות משולבים שיתקפו את רצועת עזה מכל עבר, ויסירו את האיום המידי של אלפי מנהרות הטרור העוברות שתי וערב ברצועה. לראשונה במלחמות ישראל לא יפעלו עוד החטיבות כגופים נפרדים אלא ככוחות אחודים המשלבים את מרב צורות הלחימה במסגרת פיקודית אחת. את מקום החטיבה המסורתית יתפוס

צוות הקרב החטיבתי שאליו יוכפפו גדודים בעלי מאפיינים שונים ומגוונים, שיסייעו הדדית ויהפכו את צוות הקרב של החטיבה לגוף עצמאי המסוגל להתמודד בהצלחה גם עם שדה קרב מורכב. במסגרת הזאת יפעלו גם צוותי הקרב הגדודיים, ומתחתיהם צוותי הקרב הפלוגתיים.

לקראת היציאה למלחמה בחמאס ובמנהרות הוקצו צוותי הקרב החטיבתיים. בין החטיבות והגדודים הועברו הכוחות שהיו דרושים להשלמת מסגרות מקבילות. לראשונה מאז מלחמת שלום הגליל עמדה חטיבה 460 לצאת למלחמה ככוח במסגרת החטיבתית.

אל"ם גיא חסון מפקד החטיבה היה הראשון בשרשרת הפיקוד שקיבל את ההוראה לבצע מיד את המעבר בין מערכת למידה ואימונים למערכת לוחמת. חטיבת ההכשרות הפכה כמעט מיד לצוות קרב חטיבתי - מן הגדולים והיעילים ביותר שבחר צה"ל להציב מול חמאס.